

AVRAM IANCU ȘI BRAȘOVENII SĂI

Antologie din bibliografia brașoveană
a lui Avram Iancu

Ediția a doua,
revăzută și adăugită,
pentru ANUL „AVRAM IANCU” (2024)

Selecția textelor și cuvânt-înainte:

Prof. univ. dr. Ioan VLAD,
membru AOSR

Motto:

*Avram Iancu trebuie să trăiască în forme mai
simțite decât luciul unei statui, el trebuie să ră-
mâie în cuvânt, prin cuvânt, sufletul care a fost și
care trebuie să se întoarcă în noi.*

G. Bogdan-Duică (1924)

Cluj-Napoca, 2024

Ioan Vlad, *Cuvânt-înainte la ediția întâi* / 11

Cuvânt-înainte la ediția a doua / 22

Memoria și cultul lui Avram Iancu. Sfânt patrimoniu al poporului român / 37

Partea I

BRAȘOVENII CONTEMPORANI ȘI COLABORATORI AI LUI AVRAM IANCU DESPRE „CRAIUL MUNȚILOR”, EPOCA ȘI IDEALURILE SALE

George Bariț, *Avram Iancu* / 45

Revoluția de la 1848 la Brașov și în Țara Bârsei / 53

Ioan Cavaler de Pușcariu, *Notițe despre întâmplările contemporane* / 66

Ioan Axente Sever, *Avram Iancu* / 72

Partea a II-a

AVRAM IANCU ÎN ISTORIOGRAFIA BRAȘOVEANĂ

Aurel A. Mureșianu, *Prefectura Română a Țării Bârsei din 1848 și 1849* / 77

*Planul „Regatului Daciei”. Refugiații politici din principate
și românii brașoveni la 1848* / 92

Florin Salvan, *Constantin I. Secăreanu. Conducătorul legiunii române a Țării Bârsei
în Revoluția de la 1848-1849* / 99

Ion Nicoară, *Aspecte ale Revoluției din anii 1848-1849 în Brașov și Țara Bârsei* / 147

Dorica Bucur, *Din activitatea Prefectului Ioan Axente Sever. Legăturile sale cu Brașovul* / 154

Vasile Oltean, *Revoluția din 1848 în documentele Bisericii „Sfântul Nicolae” din Șcheii Brașovului* / 162
Revoluția de la 1848 și Protopopul Ioan Popazu / 166

Titus N. Hașdeu, *Avram Iancu și faptele sale oglindite în „Gazeta Transilvaniei” din anii 1848-1850* / 169

Ștefan Petraru, *„Craiul Munților” și presa Brașoveană* / 172

Ioan Vlad, *Moșii – „Mândria Mândrului Ardeal”. Calvarul și măreția lor eroică* / 182

Martiriul lui Horea, Cloșca și Crișan – Expresia calvarului secular al moșilor / 186

1848 – „Cea dintâi încercare serioasă de realizare” a unirii tuturor românilor / 189

Imnul „Deșteaptă-te române” program politic național / 204

Vasile Cioară, *Moșii – baza puterii militare a Revoluției de la 1784-1785* / 208

Ioan Vlad, *Avram Iancu și tribunii săi brașoveni. Amintiri și relatări din anii studenției lor la Cluj* / 211

Frații Ovidiu Dante și Joe Gherman / 215

Joe Gherman, Judecătoriile comunale în Ardeal, Banat și Vechiul Regat

și Scaunele satești în Munții Apuseni, instituite de Avram Iancu / 217

Ioan Vlad, *Episcopul Nicolae Popea – „simbol al împreunării credinței cu vitejia, a crucii cu spada”* / 220

Un popă de Săcele și lecțiile lui de românism pentru doi guvernatori,

un ministru și un principe / 227

„Botezul Martiriului” sau brașoveanul Ioan Scurtu în fruntea înălțătorului omagiu adus

lui Avram Iancu în „Procesul Cununei” (1900-1902) / 231

Teofil Frâncu – moșul prieten al brașovenilor și adversar al „miticilor” luptei naționale / 237

Partea a III-a

AVRAM IANCU – EPOCA ȘI OAMENII SĂI ÎN SCRIERILE CĂRTURARILOR BRAȘOVENI

Andrei Bârseanu, Ioan Georgescu, *Circulara nr. 1163/1922* / 245

Andrei Bârseanu, *Comorile lui Iancu* / 246

Horia Petra-Petrescu, *Pumnul nu e argument!* / 247

Lui Avram Iancu / 249

Vasile Copilu-Cheatră, *Cântecul moșilor (selecție)* / 250

„Trageți clopotele-n dungă!” Avram Iancu în folclorul moșilor / 277

Craiul munților / 281

Voicu Nițescu, *Avram Iancu – apărătorul dreptății* / 293

G. Bogdan-Duică, *Restaurarea moșilor* / 294

Caracteristică / 296

Avram Iancu și Epifania Șuluțiu / 297

Vasile Stoica, *Tineretul anului 1848* / 298

Ion Clopoșel, *Avram Iancu – organizator de stat* / 300

G. Moroianu, *Tribunii de origină din Săcele în Revoluția din 1848*

(o scrisoare a răposatului Episcop Nicolae Popea) / 302

Mircea Gherman, *Portretul lui Avram Iancu* / 305

I.U. Soricu, *Craiul munților* / 306

Ion Popescu-Topolog, *Avram Iancu la Baia de Criș. Dramă în 3 acte și un epilog* / 308

Eugen Hulea, *Avram Iancu † 10 septembrie 1872* / 317

Ioan Toma Brenciu, *Avram Iancu* / 318

Ion Popescu-Topolog, *Un simbol transilvan ne adună pe toți* / 320

Telegramu de doliu profundu pentru națiune! / 323

Națiunea română! / 325

Înmormentarea eroului român Avramu Iancu / 326

Sigismundu Borlea, Urmările înmormentării cu pompă a marelui Avramu Iancu / 327

Avram Iancu / 330

Oastea Iancului / 332

Avram Iancu. Armele Iancului / 332

Partea a V-a

AVRAM IANCU ȘI LUMEA LUI DE IDEALURI,
ÎN REVISTA „TRANSILVANIA” A LUI GEORGE BARIȚ. EPOCA BRAȘOVEANĂ

Simione Balinth, Documente despre starea locuitorilor din Munții Apuseni ai Transilvaniei / 335

Iosif Sterca-Șuluțiu, O lacrimă fierbinte I / 339

II / 345

III / 350

IV / 358

V / 365

VI / 373

Documente la istoria Revoluțiunei ungurești din anii 1848-1849 I / 354

II / 361

III / 369

Episoade și scene de la Abrud din mai 1849 / 377

Gh. Bogdan-Duică, O scrisoare de la 1848 / 380

Partea a VI-a

TENTATIVA RIDICĂRII UNUI MONUMENT LUI AVRAM IANCU
PE VREMEA AUSTRO-UNGARIEI ȘI IMPLICAȚIILE EI JURIDICE
REFLECTATE ÎN „GAZETA TRANSILVANIEI”

În afacerea Iancu / 385

Aperarea în procesul de la Alba Iulia / 389

Procesul de la Baia de Criș / 391

Procesul din Deva / 402

Revista politică / 401

Procesul lui Novacoviciu înaintea Curții cu Jurați din Clușiu / 405

Au încununat din nou mormentul lui Iancu! / 408

De la mormentul lui Iancu / 409

CENTENARUL NAȘTERII LUI AVRAM IANCU DIN 1924
ÎN „GAZETA TRANSILVANIEI”

- Centenarul lui Avram Iancu* / 413
- Centenarul Avram Iancu. Programul oficial al serbărilor* / 414
- În ajunul serbărilor Avram Iancu* / 415
- Cimitirul de la Țebea – locul de vecinică odihnă al luptătorilor din 1848
și al eroilor căzuți pentru întregirea neamului* / 416
- Comemorarea lui Avram Iancu* / 417
- Cuvântul dlui Alexandru Lapedatu, ministrul cultelor, rostit la parastasul de la Țebea* / 418
- Familia regală la congresul festiv al voluntarilor* / 419
- Congresul uniunii foștilor voluntari* / 420
- Brașovenii la serbările Avram Iancu* / 421
- Marile festivități de la Cluj* / 421
- Biserica Ortodoxă și comemorarea lui Avram Iancu* / 422
- Iuliu Maniu, Partidul național și serbările de comemorare a lui Avram Iancu* / 423
- „Zburătorul Peneș”, La mormântul lui Avram Iancu cu avionul* / 424
- Protopop Hodârnău, Biserica română unită și eroul Avram Iancu* / 425
- Cum l-a comemorat Partidul Național pe Avram Iancu* / 426
- Voicu Nițescu, Avram Iancu – apărătorul dreptății, „Gazeta Transilvaniei”* / 428
- Amintiri din viața lui Avram Iancu* / 429
- Șt. Ciceo-Pop, Șovinismul maghiar față de memoria lui Avram Iancu* / 430
- Momente din Revoluția anilor 1848-1849.*
- Spicuiuri din numerii de atunci ai „Gazetei Transilvaniei”* / 431
- Din suferințele de sânge ale moșilor.*
- Documente dureroase relevate în Camera Ungară la 6 decembrie 1905* / 432
- Primul comitet al Partidului Național Român* / 433
- Serbările comemorării Centenarului nașterii lui Avram Iancu. Festivitățile de la Câmpeni* / 434
- Discursul regelui* / 436
- Omagiul foștilor voluntari și legionari români adus memoriei lui Avram Iancu* / 438

Partea a VIII-a

AVRAM IANCU ÎN REVISTA „SOCIETATEA DE MÂINE”
LA CENTENARUL DIN 1924

- Vasile Goldiș, Avram Iancu* / 441
- Gh. Bogdan-Duică, Pădurile moșilor și Avram Iancu* / 442
- Ioan Lupaș, Cum trăiește amintirea lui Horia și a lui Avram Iancu în sufletul moșilor* / 445
- Silviu Dragomir, Pe urmele lui Avram Iancu. În loc de prefață la o carte* / 447

- Dr. Petre Ilcuș, *Avram Iancu, un caracter* / 449
Emil Isac, „*Avram Iancu*” – *piesă de teatru* / 450
Radu Dragnea, *Doctrina lui Iancu* / 450

Partea a IX-a

AVRAM IANCU ÎN REVISTA „ȚARA BÂRSEI” DIN ANII 1929 – 1938

- Gh. Bogdan-Duică, *1848/9 în Țara Bârsei contra Sachsenland-ului* / 453
Constantin Lacea, *Amintiri despre Axentie Severu* / 456
Ax. Banciu, *Două poezii de Axentie Severu* / 461
Ax. Banciu, *Scrisori vechi I* / 464
 II / 466
 III / 471
 IV / 476
 V / 478
Carol Göllner, *O deputațiune română la generalul Puchner* / 469
Dr. Ilie Dăianu, *Amos Frâncu și Avram Iancu* / 479

Partea a X-a

CENTENARUL MORȚII LUI AVRAM IANCU ÎN PRESA BRAȘOVEANĂ

- Pop Simion, *Trec Carăle Iancului...* / 485
Mircea Avram, *Memoria documentelor* / 486
 Fragment dintr-o scrisoare a lui Alexandru Papiu Ilarian către Bărnuțiu / 487
Constantin Dumitrescu, *Fluierul Iancului* / 487
Ioan Micu, *Eu le inspir oamenilor simțul național, social, patriotic...* / 488
Corneliu Trifa, *Păstorii* / 489
Ion Mărgineanu, *Avram Iancu* / 490
Nicolae Drăgan, *Prunci* / 490
George Boitor, *Pe drumurile Iancului* / 491
Nicolae Stoe, *Gorunul și teiul* / 499
Grigore Cojan, *Iancu* / 500
Ermil Rădulescu, *Legenda adevărată* / 500
Mariana Moșoiu, *Istoria noastră* / 500
A.I. Brumar, *A fi lângă zeu* / 501
Darie Magheru, *Trei temeuri ale Iancului* / 502
Radu Selejan, *Strigătele de luptă ale lui Avram Iancu* / 503
Titus Vișeu, *Ninsori pentru Iancu* / 504
Zaharia Florea, *Sub gorunul lui Horea* / 504

- Tancred Bănăţeanu, *Mărturii specifice etnice şi valori de artă populară românească în Munţii Apuseni* / 506
 Vasile Copilu-Cheatră, *Avram Iancu în creaţia lirică orală* / 508
 Dan Tărchilă, *Legenda lui Avram Iancu* / 510
 Alexandru Suciu, *Nepot al lui Horea* / 519
 Alexandru Porţeanu, *Avram Iancu: ideea – forţă materială* / 523
 Victor Isac, *Erou naţional şi ideolog politic* / 525
 Emil Poenaru, *Umbra* / 527
 Mihai Gavril, *Pastel transilvan* / 528

Partea a XI-a

CULTUL LUI AVRAM IANCU LA BRAŞOV

- Cum am ridicat statuia lui Avram Iancu în faţa uzinei „Metrom” din Braşov*
 (Interviu cu ing. Ioan Cristolovean, directorul general al S.C. Metrom R.A. Braşov) / 531
 Ştefan Toderăş, *Din cronica activităţii filialei Braşov a Societăţii „Avram Iancu”*.
 Motii – urmaşii lui Avram Iancu sunt organizaţi şi la Braşov (interviu cu Ioan Vlad) / 533
 Ion Ovidiu Grădinar, *De vorbă cu Avram Iancu pe Strada Carpaţilor...* / 535
 Negoită Lăptoiu, *Eterna veghere: Avram Iancu. Sculptor – Nicolae Daicu* / 536
 Dumitru Mălin, *O detunată a cuvântului ajunsă la Braşov. Vasile Copilu Cheatră – braşoveanul de top al lui Avram Iancu în secolul al XX lea. Elemente expresioniste în lirica lui V. Copilu-Cheatră* / 537
 Ioan Vlad, *Ştefan Pascu – Voievodul istoriografiei Transilvaniei*.
 Primul preşedinte al Societăţii „Avram Iancu” / 553
 Florin Salvan, *Exegi Monumentum. Academicianul Ştefan Pascu – Omul, opera şi un monument dedicat istoriei Transilvaniei mai tare decât bronzul* / 559
 Ştefan Pascu, *Dulci poruncile tale, Avram Iancu* / 562
 Ioan Silviu Nistor, *Omagiu academicianului Ştefan Pascu* / 565
 Negoită Lăptoiu, *Despre creaţia pictorului Eftimie Modâlcă* / 566
 Ioan Vlad, *Ţebean şi duhul lui Iancu* / 567
 Comunicat de presă privind colectarea de ajutoare pentru sinistraţii de pe Valea Arieşului (ianuarie 1996) / 568
 Memoriu pentru un patronaj „Avram Iancu” într-o instituţie braşoveană de învăţământ militar / 569
 Sinistraţi, omenie şi solidaritate / 572

BIBLIOGRAFIE BRAŞOVEANĂ DESPRE AVRAM IANCU, EPOCA ŞI IDEALURILE SALE / 573

ILUSTRAŢII / 581

Avram Iancu – eroul, martirul, „Craicul Munților” și al moșilor, intrat în istorie, în mitologie și în legendă ca nimeni altul din Panteonul Neamului Românesc, a generat în epocă și în deceniile care au urmat, și va genera continuu, o producție istoriografică, literară cultă și populară, artistică etc. impresionantă și inepuizabilă. Istoricul Ioan Ranca a inventariat într-o listă bibliografică toate lucrările care-l vizează pe Avram Iancu, realizate din 1848 până la 1972; numărul lor depășește cu mult o mie de titluri (1 145), iar până astăzi, probabil că acest număr s-a dublat.

Am fost plăcut surprinși să constatăm că peste 10% dintre titlurile din lista istoricului Ioan Ranca (126 din 1 145) s-au scris și tipărit la Brașov sau de către brașoveni. Aceasta, mai întâi, pentru că Brașovul a fost – prin Bariț, Mureșeni și „Gazeta Transilvaniei” – capitala presei românești a secolului al XIX-lea; a fost un centru incontestabil al românismului și militantismului ardelean, cu o producție culturală, publicistică și științifică aparte. Și apoi, pentru că, la Brașov, Avram Iancu, împreună cu idealurile sale, a fost profund și larg receptat, a avut numeroși adepți și prieteni. Memoria eroului a fost permanent mobilul aspirațiilor și modelul sublim pentru generațiile de luptători ai cauzei naționale.

Brașovul primelor tipărituri ale slovei românești, „artera economică de căpetenie a celor trei provincii ale Daciei în curs de mai multe secole”, cum îl numește Aurel A. Mureșianu, devenise în zorii epocii moderne un centru intelectual și politic din care se alimenta ritmic și în forță ideea unității naționale a Neamului Românesc în plan economic, cultural și politic. În revoluția română de la 1848, mișcarea națională brașoveană, spune același Aurel A. Mureșianu, „a stat la început, putem zice, în capul întregii mișcări românești de atunci a Ardealului”¹.

Românii brașoveni, pricepuți și harnici negustori, meșteșugari și industriași, au fost, după expresia lui Simion Bărnuțiu, „totdeauna cei mai lucrători și mai înflăcărați pentru națiunea română”². Istoricul Alexandru Papiu Ilarian recunoaște rolul însemnat al brașovenilor în redeșteptarea românismului și lupta lor pentru libertate și unitate: brașovenii, „în toată Dacia Superioară (Transilvania – n.ed., I.V.) sunt cei mai culti, cei mai zeloși, cei mai avuți, purtătorii negoțului oriental”. Iar potrivit lui George Bariț, redactorul *Gazetei*, ei „cu multă înțelepciune își știu alege de scaunul redacțiunii Brașovul”; el este sigur că, „între atari români și într-o urbe română de așa pozițiune, putea să se facă *Gazeta* școala politică și literară a toată Dacia”³.

În bună măsură, reperele de bază ale programului politic al românilor ardeleni, adoptat la Blaj [în 3/15 mai 1848], fuseseră formulate în consfătuirea din timpul Paștelor a fruntașilor români brașoveni, consfătuire la care participase și Simion Bărnuțiu și în cadrul căreia se hotărâse și „proclamarea independenței politice și naționale a românilor de sub stăpânirea austriacă și ungurească.

Tinerii români brașoveni de la Universitatea din Cluj, pătrunși de ideile literare și de fiorii redeșteptării naționale, plini de energie și de mândrie națională neîntrecută, erau în fruntea tineretului român universitar, îi încurajau și-i însuflețeau pe tinerii români din celelalte ținuturi ale Ardealului, timorați și chiar dezrădăcinați din sentimentul demnității naționale românești.

Unul dintre aceștia, Ioan Pușcariu, rememorează purtarea frumoasă și românismul deschis al studenților români brașoveni de la Cluj, care au avut o influență bună nu numai asupra acelor studenți români, cărora le era rușine chiar și de neamul lor, ci „chiar și asupra colegului lor Avram Iancu, căruia profesorii îi unguriseră și numele și-l înscriseră în matricolele școalei ca romano-catolic”. „Când studiam eu la Cluj în liceu filosofia – continuă Ioan Pușcariu –, Avram Iancu era student la drept tot în acel liceu și era înmatriculat sub numele de Jank Abraham, romano-catolic, ce era identic cu ungur. După ce eu însă cunoscui pe frate

¹ A. A. Mureșianu, *Prefectura Română a Țării Bârsei din 1848 și 1849*, „Țara Bârsei”, nr. 2-3, 1929, p. 1.

² „Transilvania”, nr. 4, 1921 (o scrisoare din 7 aprilie 1848 a lui Simion Bărnuțiu către Iacob Mureșianu).

³ A. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, Tom I, Viena, 1852, p. 217.

său, așa-numitul «Popa Lepedeu», ce era de statură înaltă, și spusei colegilor mei români că Iancu e român ortodox, al cărui frate a studiat teologia în Sibiu pe când eu eram acolo, brașovenii colegi, cum erau Secăreanu, Costi Ioan (Constantin G. Ioan – n.ed., I.V.), Lacea, Găitanu și alții asemenea, toți oameni cu parale și români pe față, luară pe Iancu la trei parale până recunosc că și el e român greco-oriental. Viața studenților de la Cluj însă avea o direcțiune cu totul becherească și Iancu, precum mulți alți români, nu a putut aci câștiga o educațiune mai poleită până ce nu intră în societatea brașovenilor români pe față”⁴.

Aceste fapte sunt confirmate și de mărturiile lui Ștefan Moldovan, vicar unit, cum că studenții români de la Brașov „au ridicat vaza românismului la școala din Cluj” și că ei chiar în compania ungurilor de vază „știa să rămână români”⁵. Episcopul Nicolae Popea îi lăuda pe tinerii români brașoveni de la Cluj, care își afirmău românismul „fără sfială, ba încă cu oarecare fală națională”.

Pornind de la această prezență majoră a brașovenilor în revoluția de la 1848, de la relația specială a lui Avram Iancu cu tinerii brașoveni înainte de 1848 și de la bogata bibliografie brașoveană despre Avram Iancu și epoca sa, noi, conducerea Filialei Brașov a Societății „Avram Iancu”, am inițiat elaborarea lucrării *Avram Iancu și brașovenii săi*, demers prin care să adunăm textele reprezentative scrise la Brașov sau de către brașoveni, de la 1848 până azi, despre Avram Iancu, despre revoluția de la 1848 în zona Brașovului, despre brașovenii lui Avram Iancu, din generația sa, participanți la revoluție, și, desigur, despre brașovenii de azi ai lui Avram Iancu, moți instalați la Brașov sau simpatizanți ai lui Avram Iancu, membri ai Filialei Brașov a Societății „Avram Iancu”.

Societatea Cultural-Patriotică „Avram Iancu” s-a constituit la Cluj-Napoca în ziua de 4 aprilie 1992, din inițiativa prof. univ. dr. Ioan Teodor Stan, moț din Sohodol, filolog la Universitatea clujeană, prin hotărârea unei adunări a moților (406 delegați din 63 de localități) și aprobarea statutului și a programului Societății. În primii cinci ani de activitate, structura Societății cuprinde 33 de filiale în toată Transilvania și municipiul București, 21 de subfiliale în localitățile moțești și filiale în Elveția și Serbia.

Societatea reunește moți și simpatizanți ai acestora, este independentă, aparține și nonguvernamentală și își propune să cultive și să apere memoria și idealurile lui Avram Iancu, să promoveze cauza economică, culturală, ecologică, socială etc. a moților, imaginea lor în conștiința românilor și a lumii și atribuțiile sfinte ale statalității și unității românești. Bilanțul realizărilor Societății în cei peste șapte ani de existență este onorabil: zeci de întâlniri, simpozioane, comemorări cu ocazia înființării filialelor și subfilialelor, a aniversărilor istorice sau cu alte prilejuri, ridicarea statuii lui Avram Iancu din Cluj-Napoca, o realizare grandioasă, amplasată în Piața Avram Iancu, între Catedrala Ortodoxă Română și Teatrul Național, realizând o trinitate cu monumentul lui Mihai Eminescu și cel al lui Lucian Blaga. S-au realizat apoi alte numeroase monumente sau plăci comemorative închinare Crăișorului în toată Transilvania (Oradea, Bistrița, Carei, Vulcan, Brad, Aiud, Iara, Zlatna, Turda) sau monumente închinare eroilor români căzuți în confruntările cu dușmanii Neamului Românesc la Beliș, Săvârșin, Sohodol, Scărișoara, Băișoara, Dej, Câmpia Turzii, Baia de Arieș, Ciuruleasca, Gura Cornii, Bucium, Cluj-Napoca etc.⁶.

Societatea „Avram Iancu” s-a implicat, de regulă ca organizator principal, în pregătirea și desfășurarea grandioaselor manifestări anuale de pe Muntele Găina, de la Țebea, de la Dupăpiatră, de la Fântânele sau Horea etc., a organizat sau a susținut festivaluri de folclor, i-a sprijinit și angrenat în spectacole de înaltă ținută pe cei mai reprezentativi soliști sau formații de muzică populară din Ardeal. Societatea s-a implicat benefic în redobândirea pe cale legală a drepturilor moților și și-a dobândit merite indiscutabile în adoptarea unor legi speciale referitoare la zona Munților Apuseni (Legea nr. 33/1996; Ordonanța nr. 27/1996; Hotărârea nr. 323/1996; Programul special pentru sprijinirea dezvoltării economico-sociale a unor localități din zona Munților Apuseni etc.)⁷.

⁴ I. Cavaler de Pușcariu, *Notițe despre întâmplările contemporane*, Sibiu, 1913, p. 30.

⁵ „Gazeta Transilvaniei”, numărul jubiliar 1838-1888, p. 22.

⁶ „Iancule Mare”, publicație a Societății „Avram Iancu”, nr. 7, 1997, p. 1.

⁷ Vezi lucrarea *Drepturile moților. Reglementări legale*, Alba-Iulia, 1997, editată de Societatea Cultural-Patriotică „Avram Iancu”, Filiala Alba-Iulia.

În ce privește problemele de actualitate ale societății românești, Societatea a militat constant pentru unirea tuturor forțelor patriotice din țară într-un front al apărării identității naționale, a tradițiilor, a suveranității, independenței și integrității teritoriale a României.

Filiala Brașov a Societății „Avram Iancu” s-a constituit la 28 mai 1994, în cadrul unui amplu program de manifestări, prilejuit de aniversarea a 170 de ani de la nașterea lui Avram Iancu, și se străduiește să înfăptuiască idealurile Societății „Avram Iancu” în zona Brașovului, între moșii de aici și simpatizanții lor, să rememoreze și să marcheze, prin monumente și alte însemne, evenimente și personalități ale Brașovului participante la revoluția condusă de Avram Iancu, să întrețină în zonă cultul acestei mari personalități a Neamului Românesc, să propage și să apere idealurile pe deplin actuale ale Craiului Munților.

În economia lucrării noastre, am cuprins selectiv o serie de autori ai unor lucrări, de ieri și de azi, sperăm reprezentative pentru scrisul brașovean despre Avram Iancu și vremurile sale, iar în finalul antologiei am inclus câteva texte care reflectă activitatea Filialei Brașov a Societății „Avram Iancu”.

Un celebru brașovean, prin adopție, din generația lui Avram Iancu, a fost **George Bariț** (1812-1893), pedagog, om politic, istoric, ziarist, om de afaceri etc., întemeietorul presei românești din Transilvania, născut la Jucu de Jos, în județul Cluj, și format în școlile de la Blaj și Cluj, cel care, ca educator, publicist neobosit, neegalat autor de epistole, om de vastă cultură, luptător politic neînfricat și istoric pasionat, „și-a onorat națiunea prin tot ce a gândit și a înfăptuit în viața sa exemplară”⁸, după fericita expresie a istoricului Ștefan Pascu.

Includerea unor părți ale operei lui George Bariț în prezenta lucrare este pe deplin justificată. Mai întâi, pentru că fragmentele selectate de noi din lucrarea sa de bază, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, se constituie într-o primă și valoroasă analiză monografică a evenimentelor revoluționare de la Brașov din anii 1848-1849. Apoi, pentru că George Bariț a trăit și a activat la Brașov timp de 42 de ani (1836-1877), perioada de vârf a activității sale culturale, publicistice și politice.

Instalarea la Brașov a lui George Bariț în fruntea unei „pleiade eroice” din care mai făceau parte Ioan Popazu, Andrei Mureșanu, Iacob Mureșianu, Ioan Bran, Pavel Vasici etc., a însemnat o reală înviorare a mișcării culturale românești din aceste ținuturi. Ca profesor la școala românească din Cetate, unde predă gramatica românească și germană, aritmetica, istoria, geografia și limba latină, își face intrarea în viața publică a urbei printr-o serie de studii și articole („Disertația despre școli, pentru toți credincioșii de lege grecească din Brașov”, „Luminarea și Adevărul”, „Educația, învățătorul, Omul” etc.) în care pleda pentru educația prin școli a tineretului, pentru îndrumarea și luminarea poporului în lupta pentru dreptate socială și națională. „Școli, școli sunt lipsă, bărbați brașoveni, școli!”, exclama, imperativ și deplin justificat, George Bariț în finalul „Disertației” sale.

Pledoaria sa de suflet, izvorâtă din conștiința unuia care înțelegea să-și onoreze misiunea nobilă și vitală, emanciparea neamului său din situația nedreaptă la care-l condamnase de secole nobilimea maghiară, a ajuns într-un ogor primitiv și a rodit cu îmbelșugare. Mulțumită calităților lui de dascăl, dar și de director, la sfârșitul primului an de școală, numărul elevilor la școala din Cetate a crescut de la 12 la 79, școala fiind întreținută exclusiv de părinții elevilor. Lui Bariț i se alătură Andrei Mureșanu, crește numărul claselor, iar succesele la învățătură sunt tot mai mari de la un an la altul, spre admirația întregii populații brașovene.

Învățătura și educația multilaterală a tineretului erau pentru George Bariț mijloacele prin care nădăjduia trezirea Neamului Românesc din somnul secular al neștiinței, din întunericul în care a fost ținut, trezirea mulțimilor populare și nu doar a unor „persoane trufașe întru vechimea familiilor lor”. „Fără de școli așa de mari și de multe după cât de mare și de mult este poporul oricărui oraș; fără de școale așa de bine organizate după cum pofteste trebuința veacului nostru, adevărata luminare și înaintare nici se poate socoti”⁹, spunea George Bariț. Concepția lui pedagogică de ridicare prin școli, prin cultură, a maselor populare, exprimată și în articolul „Ce voiesc românii transilvăneni?” din mai 1848, a generat întocmirea celui mai înaintat program școlar al românilor transilvăneni de până la 1848.

⁸ Acad. Șt. Pascu, *George Bariț. Viața și activitatea sa. Studiu introductiv*, în: George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, Ediția a II-a, Brașov, 1993, p. 8.

⁹ R. Pantazi, *Viața și ideile lui George Barițiu. Studii și antologie*, Editura Științifică, București, 1964, p. 58.

Realitățile transilvănene și nevoia imperioasă pentru români de a se emancipa din situația anacronică, nedreaptă, impusă de aristocrația maghiară, care și-a asigurat toate privilegiile prin legiuri feudale, îl îndeamnă pe Bariț să-și creeze, în 1838, și o altă „catedră”, prin care să li se adreseze sutelor și miilor de români, doritori să învețe, să se cultive și să fie folositori neamului lor, adică cele două publicații: „Foaie pentru minte, inimă și literatură” și „Gazeta de Transilvania”, publicații neegale în multe privințe până la apariția „Tribunei” din Sibiu (1884).

Aceste foi, înființate, conduse și alimentate cu grijă și înțelepciune de către George Bariț, sunt de la început tribune cultural-naționale ale românilor din Transilvania, dar și ale românilor de peste Carpați, în virtutea faptului că unitatea în cuget și simțiri a întregului Neam Românesc era o realitate, iar idealul eliberării și unirii politice încălzea inimile tuturor românilor. „Gazeta de Transilvania” a fost, potrivit caracterizării lui Bariț, „o îngrijire nouă, un dar deosebit, o facere de bine neprețuită”, „un lucru mai nou și mai scump, mai neprețuit și mai neșters din inimile și mințile noastre, mai vrednic de nemurire”, o foaie care va asigura poporului român, sub deviza „Deșteaptă-te și tu, române”, „lățirea științelor și cunoștințelor pretinse de toate națiile!”. Publicațiile brașovene au devenit foarte repede „cea mai bună școală de reînnoire a simțirii și conștiinței naționale” la românii de pretutindeni.

Bariț și foile sale brașovene au jucat un rol însemnat în evoluția evenimentelor spre revoluția de la 1848, și asta pentru că deja tiparul ajunsese „lumina lumii, apostolul omenirii, osânda nedreptății, scutul asupriților”¹⁰, după cum însuși Bariț spunea. Izbucnirea revoluției a fost pentru Bariț o revelație, o imensă bucurie: „Plânsul mă îneacă, pentru că în viața mea publică de jurnalist, lovită și cutreierată de atâtea valuri și prigoniri nemeritate, nu mai cunoscui o altă bucurie”. Bariț scrie cu entuziasm și optimism, își asigură cititorii că „evenimentele vor continua până la înlocuirea nedreptăților suferite de popoare cu dreptățile pentru care luptă”, că străvechiul blestem va muri, iar pentru români „se deschide o epocă nouă”. „Ei simt că libertatea, egalitatea și frățietatea, această sfântă deviză a timpului nostru va fi și a noastră eliberatoare”¹¹. Adresându-se aristocrației privilegiate, Bariț rostește sentința: pământul nu este al privilegiatilor și nu ei l-au dat țăranilor, ci „mai întâi au fost țăranii, apoi boierii și toți veneticii, mai întâi poporul, apoi despuitorii lui”¹².

Rolul major al foilor lui George Bariț în mișcarea ideilor în Transilvania este confirmat la chiar prima manifestație publică a românilor brașoveni, organizată de avocatul Ioan Bran Pop de Lemeny, când Bariț a fost chemat de municipalitate și i s-a pus în vedere, pe un ton amenințător, să nu cuteze să publice ceva împotriva măsurilor luate de conducerea orașului, apoi să spună „valahilor voștri că pe cei ce vor cuteza să mai facă demonstrații asemenea celei a lui Bran, îi vom spânzura de stâlpii felinarelor”. Abia după Adunarea de la Blaj patriciatul săsesc manifestă ceva mai multă înțelegere față de dreptele revendicări ale românilor din Imperiul Habsburgic.

George Bariț se implică matur în pregătirea Adunării de la Blaj. El ripostează mai întâi față de strategia oficialităților de a diviza forțele poporului român prin organizarea a două adunări pe criterii confesionale: ortodocșii la Sibiu, greco-catolicii la Blaj. Bariț protestează și pretinde ca „congresul să se țină într-un singur loc, oriunde, să fie unic și să aibă un „scop civil și politic, iar nu religios”. El este preocupat apoi de unitatea de cuget și simțire a participanților, în care scop adresează un apel intelectualilor, un adevărat strigăt de alarmă, ca în acel moment hotărâtor, când românii dau prima probă de maturitate politică, „nu cumva cei mai înflăcărați prieteni ai cauzei bune prin necumpăt, prin manifestarea de ură personală și prin nesuferirea opiniilor diferite de ale noastre să ne repezim nația în vreo prăpastie... Mai vârtos rugăm pe junime ca focul sfânt al pieptului său să nu sufere a se stâmpăra prin cumpătul bărbaților în capul cărora se unește teoria cu o experiență bogată”¹³.

¹⁰ „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, nr. 12, 1848, p. 93.

¹¹ *Ibidem*, p. 43.

¹² „Gazeta de Transilvania”, nr. 55, 1848, p. 226.

¹³ *Idem*, nr. 33, 1848, p. 135.

La Adunarea de la Blaj, după istoricul discurs rostit de Simion Bărnuțiu, George Bariț împreună cu Bărnuțiu, ca vicepreședinți ai Adunării (președinți *proforma* fiind cei doi episcopi, Andrei Șaguna și Ioan Lemeny), au condus lucrările și au formulat hotărârile de emancipare națională, socială, economică, politică și culturală a românilor din Transilvania. Urmare a prestigiului dobândit și a prestației de la Blaj, Bariț a făcut parte și din „deputațiunea” de 110 persoane care urma să susțină revendicările românilor la Dieta nobiliară de la Cluj. Ostilitatea violentă a Dietei maghiare, manifestă în numeroasele asasinat și arestări, a făcut ca încercarea de soluționare pașnică a revendicărilor românilor să eșueze. Bariț însuși a fost amenințat cu spânzurătoarea de către baronul Gábor Apor, care înfăptuise deja o serie de samavolnicii, ca și asasinarea a nouă primari și jurați din unele sate de pe Mureș.

În vara anului 1848, „Gazeta” lui Bariț urmărea și prezenta evenimentele revoluționare. Încurajat de suflarea libertății, resimțită și în Transilvania, Bariț își îndemna confrății ziariști să scrie fără temeri, căci tot mai mulți intelectuali le sunt alături. Autoritățile, în schimb, urmăresc îndeaproape „Gazeta”; cancelarul aulic al Transilvaniei, Miklós Jósika, baron de Branyicska, impunea ca ziarele „să-și umple coloanele mai vârtos cu umblarea timpului (starea vremii – n.ed., I.V.), cu rodirea pământului, cu vânzări și cumpărări, cu fenomene ale naturii..., câteva știri din afară, nici calde, nici reci”; baronul Way Miklós de Vaja și Laskod îl amenința cu cenzura și cu închisoarea pe George Bariț; și presiunea continua cu amenințarea privind arderea în public a „Gazetei”. Dacă prigonirea prin violență nu poate reduce la tăcere „Gazeta”, autoritățile încearcă să-l îmlânzească pe redactorul șef printr-o ofertă ce semăna a mită – o tipografie nouă, în valoare de 6 000 de florini, „ofertă” respinsă cu demnitate de Bariț, angajat definitiv în urmarea voinei poporului român.

Când armatele kossuthiste au preluat controlul în Transilvania, învingând armatele austriece, ajutate de români, și când au ajuns și la Brașov, George Bariț și Florian Aron se refugiază în Țara Românească. Casa lui Bariț a fost jefuită, iar tânăra sa soție, cu doi copii mici, a luat drumul pribegiei. În Muntenia, Bariț a fost prins de ruși, care-l taxau pentru atitudinea antirusească, și trimis în lanțuri în Bucovina, unde a fost întemnițat de autoritățile habsburgice. Influenta familie Hurmuzaki a reușit să-l elibereze, după care l-a găzduit la moșia Cernăuca până după revoluție, acordându-i toată cinstea acestui „bărbat cunoscut românilor prin genialele sale sânguințe pentru deșteptarea și întărirea spiritului național”¹⁴. Abia în octombrie 1849 se întoarce acasă, la Brașov, unde brașovenii tânjeau de dorul „Gazetei”.

Revenit la conducerea „Gazetei” și a „Foii...” își continuă activitatea până în 1850, când, din cauza refuzului de a întrerupe publicarea „Raportului” lui Avram Iancu, foile brașovene au fost suspendate temporar din ordinul guvernatorului, iar George Bariț îndepărtat și înlocuit cu Iacob Mureșianu. Bariț a continuat să colaboreze și să îndrume neoficial cele două publicații create de el.

În Brașovul postrevoluționar, Bariț încearcă să concretizeze mai multe inițiative culturale și economice: editează, în perioada 1852-1865, „Calendarul poporului român”, elaborează dicționare, înființează o tipografie, o fabrică de hârtie la Zărnești, dar toate se încheie cu „dezastre materiale”, cum le numește el, constatând că trebuie să revină la „capitalul său spiritual”, la bibliotecă și la scris.

Refuzul lui Iancu, în 1852, de a-l întâlni pe împăratul Franz Iosif, aflat în vizită în Munții Apuseni, precum și arestarea lui Iancu au prilejuit vizita lui Bariț la Sibiu, cu scopul de a cunoaște cauzele comportamentului lui Avram Iancu. „Craiul Munților” i-a mărturisit adevărul, dar sub forma întrebării: „Doar n-ai vrea și dumneata să mă aresteze nemții austrieci?”. Admiratorul și sincerul prieten al lui Iancu a înțeles că arestarea, maltratarea și umilirea „lăsară în sufletul lui Iancu impresiuni atât de dureroase”, încât ele „se prefăcură în ideea fixă care-l urmărește, cu un spirit necurat, toată viața lui”¹⁵. Și Bariț continuă în revista brașoveană: „Avram Iancu a fost sacrificiul simțului său de libertate și onoare, a neînfricării sale amoare (dragoste – n.ed., I.V.) către națiune și a devotamentului sublim către patrie, să avem totdeauna inima caldă pentru popor, să ținem cu el, dar nu totdeauna să așteptăm ajutor activ și nu totdeauna recunoștință, pentru că gratitudinea este virtute foarte rară, iar ingratitudea un viciu ce întâmpini la fiecare pas în lume”.

¹⁴ N. Bănescu, *Correspondența familiei Hurmuzaki cu Gheorghe Barițiu*, Vălenii de Munte, 1911, p. 64.

¹⁵ „Transilvania”, Anul V, nr. 21-22, 1872.

Paginile antologice scrise de George Bariț, atât în *Părți alese din istoria Transilvaniei*, în foile sale, cât și în revista „Transilvania”, tipărită la Brașov cu ocazia morții eroului sunt cel mai curat și drept elogiu adus „Craiului Munților”: „Avram Iancu, mort pentru societatea contemporană, va viețui în memoria noastră și a tuturor generațiilor care ne vor succede nouă până când istoria omenirii va mai avea să consemneze câte ceva din viața națiunii daco-românești”¹⁶.

Un contemporan și leat cu Avram Iancu, leat însemnând în vocabularul moșilor „contingent”, adică născut în același an, a fost și Ioan Pușcariu (1824-1912), brănean din Sohodol, om politic, jurist, istoric, memorialist, publicist, filolog, poet etc., o personalitate marcantă a vieții politice și culturale românești ardelenene în a doua jumătate a veacului al XIX-lea. Participant activ la revoluția română de la 1848 de pe poziții apropiate celor ale lui Simion Bărnuțiu și Nicolae Bălcescu, stegar al Adunării Naționale de la Blaj din mai 1848, comisar cu propaganda al revoluției din Țara Românească, tribun în Prefectura Țării Bârsei, funcționar al temporarei organizări a unei părți a Transilvaniei ca teritoriu românesc, Ioan Pușcariu ne-a lăsat lucrarea memorialistică *Notițe despre întâmplările contemporane* (Sibiu, 1913), din care prezentăm mai jos câteva fragmente.

În împrejurările înălțătoare ale revoluției din Transilvania, Ioan Pușcariu a redactat cele mai frumoase pagini ale biografiei sale politice. El a fost, în toată primăvara lui 1848, în prejma lui Bărnuțiu, ca cel dintâi discipol, l-a însoțit pe ideologul revoluției române transilvănene la Adunarea de la Blaj din Duminica Tomii și a trăit din plin emoționanta primire a fostului profesor de filosofie al școlilor blăjene de către tineretul școlit și întregul popor adunat. Participă apoi la acțiunile pregătitoare pentru Marea Adunare a românilor din 3/15 mai. În acest sens, s-a ocupat cu confecționarea steagului mare al Națiunii Române, un tricolor cu inscripția de aur „Libertate, Egalitate și Frățietate”, și a publicat poezia „Ce e patria română”, în care exprima fără echivoc ideea unității naționale, poezie care a fost publicată și a circulat intens în vremea Adunării de la Blaj, a fost asimilată în folclor, a fost transpusă pe o melodie și a devenit un cântec patriotic de răsunet, care a circulat decenii de-a rândul¹⁷.

Postura cea mai fericită în care s-a aflat Pușcariu a fost aceea de „stegar național”, la Adunarea de la Blaj, adică purtător al drapelului tricolor pregătit la Sibiu, ca simbol al aspirațiilor românești spre libertate. Stegarul a fost, așadar, în fruntea imensului cortegiu care s-a deplasat din piața neîncăpătoare a orașului spre locul care de atunci va deveni „Câmpul Libertății”, apoi, așezat cu steagul pe tribuna oratorilor, a avut „privirea unică a capetelor descoperite și mâinile ridicate spre jurământ per împrejur a patruzeci de mii de oameni”, după cum însuși mărturisește în lucrarea menționată. În cadrul Adunării, Ioan Pușcariu a fost ales în Comitetul Permanent al Națiunii Române, cu sediul la Sibiu, alături de alți tineri avocați și juriști români, ca Avram Iancu, Alexandru Papiu Ilarian, Ioan Buteanu, Ioan Suciu etc. În cadrul acestei structuri, Pușcariu a fost prezent, timp de peste două luni, la toate acțiunile, până la dizolvarea ei prin ordinul din 2 iunie al guvernatorului Teleki.

Atunci când în sânul Comitetului Permanent au apărut disensiuni și s-au format două curente, unul al membrilor tineri, adepți ai apărării hotărâte a cauzei revoluției române prin înarmarea poporului, iar celălalt al moderaților, înclinați spre compromisuri, Ioan Pușcariu s-a situat în curentul radical, alături de Avram Iancu, considerând că atitudinea românilor față de mult agitata alternativă a „uniunii” cu Ungaria nu poate fi decât aceea de respingere categorică. El considera că tinerii, socotiți „tulburători”, nu fac altceva decât să apere cauza națională în spiritul jurământului și al programului de la Blaj.

În momentul de relativ reflux al revoluției ardelenene, sub impactul represiunilor maghiare și al disensiunilor din Comitet, în vara anului 1848, izbucnirea victorioasă a revoluției în Țara Românească le-a deschis multor tineri ardeleni, înflăcărați pentru cauza revoluționară și națională, posibilitatea să-și ofere serviciile ca voluntari în slujba revoluției, „în numele României”. Li s-a încredințat misiunea de a sluji drept comisari de propagandă pentru a explica poporului idealurile revoluției și pentru a-l pregăti ca, la nevoie, să apere revoluția cu arma în mână.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, nr. 12, 1848, p. 93.

Ioan Pușcariu, sosit la București la 28 iulie/9 august 1848, a îndeplinit misiunea de comisar al Propagandei revoluționare în zona Pitești, o zonă puternic dominată de opoziția locală potrivnică proiectatei împroprietăririi a clăcașilor. După mai bine de o lună, s-a întors la Brașov, unde, în 1 octombrie 1848, a primit slujba de dascăl al școlii de pe lângă capela românească din oraș.

În împrejurările grave care au impus organizarea de prefecturi și legiuni, prin care s-a impus o primă administrație românească în Transilvania, Ioan Pușcariu s-a înrolat în Prefectura Țării Bârsei, condusă de Constantin Secăreanu, ca „tribun major”, comandând un detașament de 500 de lăncieri în luptele contra secuilor din noiembrie – decembrie 1848.

În același timp, Ioan Pușcariu s-a implicat, în zona Branului natal, în mișcările revoluționare împotriva Magistratului din Brașov, care i-au alungat pe cei doi asupritori și au ales o conducere locală în frunte cu Aron Moșoiu. Ioan Pușcariu a fost propus pentru funcția de castelan. Apoi, el s-a implicat în organizarea Districtului Făgăraș, ca zonă de administrație românească. A fost ales și a debutat în cariera administrativ-funcționărească în calitate de reprezentant al administrației revoluționare românești, al organizării Transilvaniei ca țară românească, în calitate de asesor districtual și inspector al Cercului Mândra.

Ultimul eveniment revoluționar la care participă Ioan Pușcariu este adunarea de la Sibiu din 16/28 decembrie 1848, adunare dizolvată, fără să fi obținut vreun rezultat notabil, la vestea alarmantă a pătrunderii generalului Bem în Transilvania. Ocuparea Făgărașului, la 18 martie 1849, l-a obligat pe Ioan Pușcariu să se refugieze în Țara Românească, un refugiu plin de peripeții și primejdii, lung de aproape o jumătate de an, până în toamna lui 1849, când se întoarce și-și reocupă postul.

În concluzie, Ioan Pușcariu s-a afirmat în revoluție ca unul dintre cei mai radicali și multilaterali reprezentanți ai tinerei generații revoluționare, a fost prezent în primul plan al evenimentelor, ca stegar al Adunării de la Blaj și ca susținător, prin scris și faptă, al ideii solidarității și unității naționale.

Un distins cărturar brașovean, istoric și publicist care s-a aplecat asupra evenimentelor brașovene de la 1848-1849, a fost **Aurel A. Mureșianu** (1889-1950), fiul directorului „Gazetei Transilvaniei”- Aurel Mureșianu. S-a format în școlile secundare de la Brașov, la Universitatea din Leipzig, unde a absolvit Facultatea de Litere și Filosofie și la Școala de Științe Politice de la Paris, unde a studiat istoria diplomației.

S-a întors acasă, la Brașov, pentru a continua tradiția culturală a înaintașilor săi, dedicându-se publicisticii. În 1913, publică lucrarea *Iacob Mureșianu 1812-1887. Album comemorativ*. Participă la Primul Război Mondial ca ofițer al armatei austro-ungare, iar după război publicistica lui vizează istoria politică, economică și culturală a Brașovului.

Contribuția sa istoriografică, favorizată de un condei ager și limpede, ca și de bogatele arhive brașovene, s-a materializat în lucrări, studii și articole cum sunt: „Simion Bărnuțiu în preajma Marii Adunări Naționale a românilor din Ardeal și Ungaria din 3/15 mai 1848”, Sibiu, 1921; „Clădirea Școalei Românești din Brașov de către popa Mihai în anul 1597”, București, 1927; „Știri nouă despre refugiații munteni la Brașov în secolul al 18-lea și în răsmerița de la 1821”, Brașov, 1930; „Școalele naționale centrale și Liceul «Andrei Șaguna» din Brașov. O nouă contribuție la istoria românilor în evul mediu”, Brașov 1935. A colaborat la publicații precum „Gazeta Transilvaniei”, „Dimineața”, „Universul”, „Țara Bârsei”, „Prometeu”, „Boabe de grâu”, „Plaiuri Săcelene” ș.a.

Noi am ales pentru volumul de față studiile „Prefectura română a Țării Bârsei din 1848 și 1849”, publicat în revista „Țara Bârsei”, nr. 2-3, 1929 și „Planul Regatului Daciei. Refugiații politici din Principate și românii brașoveni la 1848”, publicat în lucrarea colectivă „Casina Română, Brașov, 1835-1935”, Brașov, 1935, lucrări care analizează aspecte brașovene de la 1848 interesante, bine argumentate și documentate, într-o viziune largă la scara întregului fenomen românesc și european.

Includerea în această antologie a scriitorului **Vasile Copilu-Cheatră** (1912-1997) are o motivație multiplă și pe deplin convingătoare. El este, poate mai mult decât ceilalți autori din cuprinsul lucrării, „brașovean de-a lui Avram Iancu”, pentru că este moș în toată legea, a fost recunoscut din tinerețe ca poet al moșilor, calitate în care a scris, ca nimeni altul, despre oamenii Munților Apuseni, a cules folclor din Țara Moșilor despre Avram Iancu, a scris romanul *Craiul Munților*, publicat postum, ca un ales omagiu

adus eroului și, cu puțin timp înainte de a ne părăsi, plecând spre eternitate, a înălțat în comuna sa natală, Iara, un monument în bronz al Craiului. Și multe dintre acestea le-a făcut, brașovean fiind, timp de peste patruzeci de ani, adică din 1954 încoace.

Întâmplarea a făcut ca Vasile Copilu-Cheatră să se nască la Vulcan, județul Hunedoara (la 5 aprilie 1912), ca fiu de miner venit din lumea lui Horea și Avram Iancu, din lumea moșilor. A crescut însă în comuna Iara, județul Cluj, unde începe și școala cu cinci clase primare, o continuă cu liceul la Turda și la Școala Normală din Cluj, până la absolvire, în 1932. Se întoarce în Țara Moșilor, ca învățător în Albacul lui Horea, timp în care și-a continuat studiile la Școala Normală Superioară de pe lângă Universitatea din Cluj și la Academia Pedagogică din București, absolvită în 1942. A devenit un excelent profesor de limba și literatura română. În consecință, activează ca subinspector și inspector școlar al municipiului Cluj (1944-1948) și cadru didactic la Universitatea din Cluj (1948-1953). Din 1954, la Brașov, activează în instituțiile culturale și artistice ale urbei, Filarmonica și Teatrul Muzical, apoi se dedică din nou activității didactice. În câmp literar-artistic a prestat o muncă fructuoasă, scriind și publicând proză, poezii, articole, a tradus literatură maghiară, a înființat reviste, a organizat cenecluri și edituri literare, a cules și publicat folclor.

În 1927 a debutat cu o povestire în „Patria” din Cluj, iar condus de Ion Agârbiceanu, în 1930 participă la întemeierea cenaclului literar „Boema” în care debutează în poezie, în 1932 devine redactor la publicația „Tulnicul Moșilor” condusă de Amos Frâncu. Contribuie la apariția revistei „Lanuri” din Mediaș, în 1935, iar în 1936, tot la Mediaș, creează editura „Lanuri”. În 1937, cu George Todoran, scoate la Cluj revista „Crai Nou” iar în 1938, alături de Nicolae Găcescu și Dumitru Isac, tipărește revista „Symposion”, care a apărut timp de șase ani (1938-1944) cu regularitate, opt numere pe an, fiind cea mai prestigioasă revistă transilvăneană a vremii. În perioada 1943-1948 a condus, împreună cu Ioan Popa-Zlatna, publicația săptămânală și editura „Detunata”.

Din această zbuciumată și bogată activitate literară, a rezultat primul volum de versuri, *Cartea moșului*, Editura „Lanuri”, Mediaș, 1937, pe care Mircea Eliade, în „Vremea”, nr. 18 din mai 1937, îl prezenta astfel: „*Cartea moșului* a fost o surpriză plăcută pentru mine. Simt și acum, după ce am închis copertile ei de tisă, aroma brazilor din Munții Apuseni. Poetul V. Copilu-Cheatră a izbutit, prin versul său abrupt și verbul de cremene, să mă introducă în universul unei lumi, cum n-ar fi izbutit o mie de tomuri sociologice. Poezia sa nu e nici a lui Cotruș, nici a lui Arghezi și, totuși, are din amândouă sinceritatea și meșteșugul, slujite cu talent”.

În următorul volum, *Viața lângă cer*, Sibiu, 1939 (nuvele), Vasile Copilu-Cheatră realizează o adevărată monografie a vieții moșilor, pătrunzând în profunzimea sufletelor, în tragicul vieții oamenilor de aici. Au urmat volumele *Carte de rugăciuni*, Sibiu, 1941 (versuri) și *Bună dimineța, Țară!*, Cluj, 1945 (poem închinat victoriei împotriva fascismului).

Ca poet al moșilor, Vasile Copilu-Cheatră aparține spațiului etnografic și folcloric, tradiției și istoriei locuitorilor din Apuseni, iar poezia lui reînvie tradițiile lor de luptă, viața cotidiană, truda chinuitoare într-o țară de piatră, frumusețea morală, datinile și obiceiurile, amărăciunile și bucuriile, încorporate într-o viziune unitară, la scara unei istorii crâncene. Puternic înrăurit de lirica lui Aron Cotruș, fiind unul dintre cei mai reprezentativi barzi cotrușieni din lirica românească interbelică, Vasile Copilu-Cheatră a realizat un cântec precum o „spadă” sau un „bolovan”, o poezie de protest social, de luptă curajoasă pentru soarta celor mulți și obidiți, din rândurile cărora se ridicase, o poezie în care „a săpat cu dalta în piatra seacă a cuvintelor colțoase și colțuroase, dure și tăioase, parcă smulse din roci de granit, făcând să țâșnească din ele apa vie a unei poezii sincere, generoase, străbătută de un înălțător și tonic umanism, implicată organic în amărul destin al moșilor”¹⁸. În poezia lui Vasile Copilu-Cheatră, găsim o biografie lirică a moșilor, o elegie eroică, țâșnită din durerea lor seculară, din frământatul lor destin istoric, din dârzenia lor de cremene și visul lor înaripat, dincolo de mituri, o mărturisire gravă, responsabilă, a unei apartenențe istorice și sociale, un strigăt de revoltă și o armă de luptă.

¹⁸ I. D. Bălan, *Prefață*, în: Vasile Copilu-Cheatră, *Cântecul moșilor*, Editura Minerva, București, 1981, p. 7.

Așa cum scria Nicolae Albu la apariția *Cărții moșului*, în 1937, versul lui Vasile Copilu-Cheatră „e bolovănos, aspru, gronturos, fără ascensiune, așa cum e viața reală a moșilor, ale cărei pașiști de suflet și-au găsit în d-sa un sincer interpret... Crescută în prelungiri și ecouri de dramă, viața moșului e searbădă și lipsită de sărbătoare, înălțimile au rămas munților, substituindu-le cu hărnicia palmelor și curățenia sufletului; moșilor blânzi și pașnici le-au rămas curmăturile și văile goale. E atât de evidentă vitregia și umilința în care se zbat moșii încât, dacă am avea altfel de ochi, ar trebui să vedem spiritul lui Horea, Cloșca și Avram Iancu cum ne plesnește cu biciul privirilor. Am rămas nemernici și nerecunoscători lor și din ce a fost rău, am făcut și mai rău; peste Munții Apuseni s-a plimbat de două ori destinul neamului nostru și, prin stăpânii lor, moșii, ne-a lăsat Dumnezeu semn în nădejtile viitoare”¹⁹.

Cu această poezie trăim „nu numai drama unei părți de țară, cu oamenii ei, coborâți de pe un iconostas, ci și drama unui poet care le-a închinat talentul său. Drama lui și drama noastră, prin pana poetului ni se transmit ca un narcotic, de sub influența căruia nu te mai poți sustrage. Există în această poezie, pe lângă virtuozitate componistică a melodiei versului, o transplantare izbutită a unei filosofii ce ține de ființa neamului, care conferă versului adâncime și tematicii trăinicie...” arăta Ion Breazu²⁰.

Selecția noastră caută să cuprindă ceea ce este reprezentativ pentru opera „Poetului Moșilor” din variata sa gamă tematică, stilistică și valorică creată într-o viață de artist. Din romanul *Craiul Munților*, publicat recent (1998), prin selecția editorului, Ion Popescu-Topolog, reluăm câteva fragmente din care încercăm să încropim un portret subiectiv al Craiului în viziunea poetului-romancier, care l-a avut pe Iancu, toată viața sa artistică, drept „Luceafăr” dirigitor.

Ioan Axente Sever (1821-1912), unul dintre prefecții Ardealului, a devenit brașovean în ultimii ani ai vieții, după ce s-a instalat și a trăit până la moarte în orașul de origine al soției sale, la poalele Tâmppei.

După ce a activat în revoluția pașoptistă din Muntenia având funcția de comisar de propagandă, ca atâtea tineri intelectuali ardeleni, în județul Ilfov apoi la Craiova, Ioan Axente Sever se implică total, din august 1848, în revoluția din Transilvania, în gruparea tinerilor radicali, militând cu intransigență pentru înarmarea generală a poporului, organizând masele țărănești și rezistând eroic cu arma în mână. El și-a dobândit apoi merite prin publicarea unui „Raport” despre participarea la revoluție, prin publicarea unui „Răspuns la Cartea Neagră”, scrisă de baronul Kemény István, fiul fostului comandant temerar Kemény Fercás, care a fost înfrânt în 1849 în Apuseni, cât și prin „Răspunsul”, publicat la Brașov în 1895.

Am inclus în antologia de față și câteva texte grupate sub semnul omagierii academicianului Ștefan Pascu (1914-1998), la împlinirea vârstei de 80 de ani, omagiere făcută în paginile revistei „Oastea și Țara”, nr. 8-9 din 1994, revistă brașoveană de cultură istorico-militară.

Am găsit de cuviință să-l includem pe academicianul Ștefan Pascu printre „brașovenii lui Avram Iancu”; eminentul istoric și om de cultură clujean a fost, până la trecerea în eternitate, întâiul președinte de onoare al Societății „Avram Iancu”, autorul unor zeci de studii și articole despre Avram Iancu și epoca sa, precum și al unei merituose monografii avându-l ca subiect pe „Craiul Munților” (*Avram Iancu. Viața și faptele unui erou și martir*, București, 1972); marele istoric a avut o relație preferențială cu Brașovul, prin discipolii săi, dar și prin alegerea Brașovului ca loc de trudă pentru reeditarea, împreună cu prof. dr. Florin Salvan, a lucrării capitale a lui George Bariț *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*.

Autorul acestor rânduri, umil discipol al Maestrului Ștefan Pascu, îi datorează eternă venerație. Fie ca gestul nostru să se constituie și într-un prim omagiu postum brașovean la câteva luni de la dureroasa despărțire de ilustrul istoric.

Dintre brașovenii de astăzi, semnează în această lucrare prof. dr. Florin Salvan, istoric, specialist în istorie medievală și modernă, autorul mai multor lucrări de istorie locală, inclusiv al unora legate de revoluția de la 1848; ziaristul Ștefan Petraru, distins cărturar brașovean, cu o bogată activitate publicistică în domeniul istoriei și culturii brașovene; preot prof. drd. Vasile Oltean, directorul Complexului Muzeistic

¹⁹ Ibidem.

²⁰ „Transilvania”, nr 7-8, 1937.